

A reformáció előzményei és Luther fellépése

A középkor derekától fellépő eretnek mozgalmak, a hit, a liturgia és az egyházszerkezet megújítását követelő törekvések zömében társadalmi természetűek voltak. Amint azonban ezek a szándékok a humanizmus kritikus szellemiségével is találkoztak, egyre határozottabban az egyház teljes megújításának programját kezdték követelni. A reneszánsz korának egyházában annak vezetői talán kényelemből és gondatlanságból halogatták a reformkövetelésekkel való szembenézést. Ez a tétovázás azonban elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a késő középkori egyház realitásaival szemben ellenzéki szellemű reformátorok és reformmozgalmak lépjenek fel szinte egész Európában.

Ilyen volt már az 1300-as évek alkonyán az oxfordi teológus, John Wicliffe és tanítványai mozgalma. Wicliffe az investitúráviták szellemi hagyományához, de a kathar típusú vallási radikalizmushoz is visszanyúlva, tagadta a pápák hatalmát a világi uralkodók felett. Az angol hagyományokat követve különösen sérelmesnek tartotta a pápai udvar számára fizetendő adókat, bírálta Róma korlátlan hatalmát az egyházi méltóságok adományozásában, egyben erkölcsi lazasággal és anyagi visszaélésekkel vádolta kora egyházát. Népnyelvű istentiszteletet sürgetett, angolra fordította a Szentírást, Jézusnak az oltáriszentségben/úrvacsorában való jelenlétéről pedig azt tanította, hogy az pusztán jelképes.

Az ő szellemi követőjének tekinthető Husz János prágai professzor, akinek mozgalma a legkomolyabb eredményeket érte el a 15. század egyházát bíráló törekvések közül. Husz vallotta mindazt, amit már Wicliffe is állított, ám megtoldotta mindezt a búcsú árúsítása elleni tiltakozással, az eucharisztia/úrvacsora két szín alatti vételének szorgalmazásával. Husz bírálta a püspöki egyházat és a papi rend elkülönült, privilegizált helyzetét, azt pedig egyenesen

tagadta, hogy csak a hierarchia, a pápa, a püspökök, egyáltalán az intézményesült egyház joga volna hitelesen magyarázni a hit dolgait. A császári hatalomra és az egyházi befolyásra féltékeny cseh rendek egy része melléje állt, populáris, olcsó egyházat és népnyelvű szertartást követelő radikalizmusa pedig széles néprétegek tetszését is elnyerte. A huszitizmus így tömegmozgalommá lett, hiába ítélte eretnekként halálra és végeztette ki magát Husz az 1414-es konstanzi zsinat, az ügyből szakadás lett, vallás- és polgárháború kerekedett. A mozgalom egyik ága, a kelyhesek az egyház belső reformját sürgették, a népnyelv használatánál és a két szín alatti áldozásnál nem kívántak többet. A radikális ág, a taboriták soraiban viszont az a nézet diadalmaskodott, amely a teljes látható, hierarchikus egyházat elutasította, tagadta a teológiai hagyomány bizonyító értékét, és szociális egyenlőséget követelve a világban és az egyházban is a laikus papság egyetemességét is megfogalmazta. A mozgalom megfélemezése komoly katonai erőt vett igénybe, a huszita gondolatok azonban számos szomszédos ország vallási világában is gyökeret vertek.

A kor reneszánsz pápai az Angliában, Németalföldön, Cseh-, Német- és Magyarországon is felbukkanó vallási nyugtalansággal alig törődtek. Így 1500 körül Németországban már állandósult a vallási nyugtalanság. Csak olaj volt a tűzre, amikor 1514-ben a Szent Péter bazilika költségeinek fedezésére X. Leó pápa engedélyezte a búcsúcédulák nagybani árúsítását. A búcsú lényege az volt, hogy mindaz, aki a cédulákat megvásárolja, a maga és hozzátartozói tisztító tűzben való vezeklését válthatja meg, és mentességet szerezhet az ideiglenes isteni büntetések alól. Főleg Németországban a cédulák árúsítása üzleti jelleggel öltött és komoly anyagi visszaélésekhez vezetett. A paraszti és városi kézműves társadalom

világában erre az időre tetőpontjára hágott a szociális elégedetlenség: a keresztes háború jelszavával a népet sarcoló, pompában élő egyház ezeknek a rétegeknek a szemében nem a keresztény üzenet tolmácsolójának, hanem sátáni hatalomnak látszott.

Ezen körülmények között került sor arra, hogy 1517 októberében Luther Márton Ágoston-rendi szerzetes 95 pontba foglalva közvétegye az egyház reformjával, a hit megújításával kapcsolatos javaslatait. Luther fő követelése is a búcsúcédulák árúsításának tilalma, az anyagi visszaélések megszüntetése volt, de téziseiben tagadta a látható, intézményes egyház kizárólagos üdvözvetítő szerepét, a pápa korlátlan lelki hatalmát és azt az állítást, hogy a bűnök eltörlésére Istenen kívül bárkinek is hatalma volna. Követelése rövid idő alatt hatalmas visszhangot váltottak ki, és nagy vitát kavartak: őt magát a birodalmi gyűlés elé idézték, ügyét Rómába is felterjesztették, számos szerzetes, pap, fejedelem és a város azonban kedvezően fogadta javaslatait. Maga Luther Wartburg várában talált menedéket, ahol reformátori programja alaposabb kidolgozásához és az Újszövetség németre fordításához látott hozzá. Hívei és ellenfelei között heves polémia bontakozott ki, amely a könyvnyomtatás lehetőségének birtokában jókora nyilvánosságot is kapott. Azután 1521-ben megérkezett Róma ítélete az ügyben: X. Leó pápa kiközösítette Luthert, aki a pápai bullát elégetve az egyházfőt Antikrisztusnak nevezte, és végérvényesen szakított a katolikus egyházzal. Ugyanebben az esztendőben a birodalmi gyűlés törvényen kívül helyezte a reformátort, aki a vele rokonszervező fejedelmeknél lelt menedéket.

Schell János

A fentiekben a szerző A protestáns kereszténység rövid története c., nyolcrészes írásának 2. pontját közölte.